

TARİH HUMMASI: YAŞAM YÜCELİĞİNİN GEÇMİŞTE HAPSOLMASI^{*,**}

THE FEBRICITY OF HISTORY: BEING CONFINED OF THE GLORY OF LIFE IN THE PAST

Araştırma Makalesi
Research Paper

Zeynep KANTARCI BİNGÖL^{***}

Öz:

19. yüzyılda Avrupa'da insan ve yaşamın anlamını yitirmesi, değersizleşmesi ve hiçlikle karşı karşıya olması Nietzsche'yi endişelendirmiştir. Bu yüzden çağına karşı toptan bir karşı çıkışa yönelen Nietzsche, çağının geleneksel kültürel değerleriyle hesaplaşma yoluna gitmiştir. Çünkü Nietzsche, çağın bütün kültüründe kendisini hissettiren bir çöküşün yaşandığının farkındadır. Yaşamdaki her şeyi tarihselleştirmek ve her şeyi tarihe esir etmek de bu çöküşün izleri arasındadır. Tarihe olan bu aşırı düşkünlük insan, yaşam ve kültür için büyük tehlikeler doğurmaktadır. Oysa Nietzsche yaşama ve eyleme hizmet ettiği ölçüde tarihe gereksinim duyulacağından söz etmektedir. Bu çalışmada Nietzsche'ye göre ne türden bir tarihin insan ve yaşam için gerekli olduğunu, ne türden bir tarihin de insan ve yaşamı zehirleyerek öldüreceği düşüncesi incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Nietzsche, Yaşam, İnsan, Tarih.

Abstract:

In the 19th century, Nietzsche was worried that human and life in Europe lost their meaning, devalued and faced with nothingness. For this reason, Nietzsche, who turned to a total opposition to his age, set out to come to terms with the traditional cultural values of his age. Because Nietzsche was aware of the collapse that was felt in the whole culture of the age. Historicizing everything in life and keeping everything captive in history were among the traces of this collapse. This extreme devotion to history posed great dangers for human, life and culture. However, Nietzsche spoke of the need for history to the extent that it serves life and action. In this study, according to Nietzsche, what kind of history is necessary for human and life and what kind of history will poison human and life will be examined.

Keywords: Nietzsche, Life, Human, History.

* Makale Geliş Tarihi: 23.12.2020
Makale Kabul Tarihi: 23.06.2021

** Bu çalışma, danışmanlığını Prof. Dr. Sebahattin ÇEVİKBAŞ'ın yürüttüğü, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Anabilim Dalı'nda Zeynep KANTARCI BİNGÖL tarafından 2017 yılında tamamlanan "Nietzsche'de Ahlak, Din ve Felsefe Eleştirisi" adlı doktora tezinden yararlanılarak üretilmiştir.

*** Dr. Öğr. Üyesi, Muş Alparslan Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, z.kantarci@alparslan.edu.tr, orcid.org/0000-0003-3778-1659

GİRİŞ

Nietzsche'nin çağı, 19. yüzyıl, tarih yüzyılı olarak anılır. Bu çağda tarih aşırı vurgulanmakta ve çok değerli görülmektedir. Oysa Nietzsche, çağının tarihçilik hastalığına yakalandığını, bir tarih hummasının ıstırabını çektiğini düşünmektedir. Bu yüzden 1874 yılının başlarında *Çağa Aykırı Düşünceler* dizisinin ikincisi olan *Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Yararsızlığı Üzerine* başlığı ile yayınlamıştır. Tarih üzerine görüşlerini sunduğu bu eseri çağa aykırıdır. Çünkü o, bu eserinde çağının gurur duyduğu tarihsel kültürün ve oluşumun çağın zararına bir şey olduğunu göstermeye çalışmıştır (Nietzsche, 2009: 34; Zudeick, 2014: 72). Kendisiyle yüzleştiği ve eserlerinin ortaya çıkış nedenlerini ele aldığı *Ecce Homo* adlı eserinde *Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Yararsızlığı Üzerine* için “Bu incelemede çağın kendi ile gururlanmasına yol açan tarihsel görüş ilk kez bir sayrılık, bir örneksel çöküş belirtisi olarak görüldü.” (Nietzsche, 2010a: 65) demektedir. Nietzsche, çağının içinde bulunduğu durumu geçmişle ilgili araştırma ve bilgilerin aşırılığı nedeniyle her türlü yaratıcı gücünü yitiren bir uygarlıkta ortaya çıkan tüketim türü olarak tanımlamaktadır. Ona göre tarihsel bilgi araçlarındaki büyük gelişme ve geçmiş çağlar hakkında elde edilen bilgi ve belgelerin çokluğu kültürün büyük bölümünü artık üretici atılımdan yoksun, basit bir kültür tarihine indirgemıştır. Tarih konusundaki aşırı bilgi, insandaki yeni şeyler yaratma istemini öldürmekte, onda kendine ve kendi yapısına olan güvenin yitirilmesinden kaynaklanan bir tür inmeğe yol açmaktadır (Vattimo, 2005: 20-21). Tarih, yaşama güç katması ve hareketlere canlılık getirmesi gerekirken Nietzsche'nin yaşadığı günlerde yaşamın dallarını budamaya ve hareketleri felç etmeye başlamıştır (Berkowitz, 2003: 61). Her şeyi tarihselleştirmek yaşamayı, insani ve toplumsal varoluşu boğazlamaktır. İnsan, yaşamındaki her şeyi tarihselleştirmekle insana ait ve toplumsal olan her şeyi tarihe tutsak kılmaktır. Bunun sonucu insanı harekete geçiren, ona eyleme şevki ve hevesi veren güç istencini baltalamak, yaratıcılığını hiçe saymaktır. Bu da insanı edilgin kılar. Çünkü geleneklerin ve tarihin belirleyiciliğine sıkı sıkıya sarılmakla insanın eğilimleri, tutkuları, güduları ve yaratıcı etkinliği zincire vurulmuş olur (Özlem, 2010: 169-170). Bu yüzden yaşamı hiçe sayan, geçmiş bugünden daha değerli gören, her şeyi tarihselleştiren, aşırı tarih bağımlılığı etkin insanların önünde bir engeldir (Topakkaya ve Aşar, 2015: 60). Tarihe aşırı bağlılık insan ve yaşamına zarar vermesi bakımından Nietzsche'nin nazarında dikkat edilmesi gereken bir konudur. Tarihin, bugünün yaşamını sakatlamasının önüne geçilmelidir. Nietzsche, çağının tarihe yönelik bu yersiz tapınmasını yıkmaya kararlıdır. Çünkü geçmişin belirleyici gücüne sığınarak bugün değerlendirilemez. Geçmişin yaşantılarını ve olaylarını bugüne taşımak geçmişe çivilenmekten başka bir anlam ifade etmez.

Goethe'nin 1798'de Schiller'e yazmış olduğu mektupta dile getirdiği “Etkinliğimi arttırmadan ya da doğrudan doruya canlandırıp (yaşamıma) bir şey katmadan bana yalnızca bilgi veren her şeyden nefret ediyorum.” (Nietzsche, 2009: 33) sözü Nietzsche'nin tarihin değeri ve değersizliği üzerindeki düşüncelerini belirlemesinde yol gösterici niteliği taşımaktadır. Goethe'nin bu sözlerine göre tarih nefret edilmesi gereken bir şey

olarak görünmektedir. Çünkü canlılık yaratmaz, etkinliği uyuşturur, anlama yetisi için bir artık bilgi ve lükstür. Fakat Nietzsche tarihe gereksinimin olduğunu söylemektedir. Hemen ardından bu gereksinimin bilgi bahçesinde başıboş dolaşan kendini beğenmiş sorumsuzların gereksinimlerinden başka bir gereksinim olduğunu eklemektedir. Nietzsche için yaşama ve eyleme için tarihe gereksinim duyarız. Tarihe, yaşama ve eyleme yüz çevirmek için, bencil yaşamaların, alçakça davranışların ve kötü yapıp etmelerin ayıbını örtmek için gerek yoktur. Tarihe ancak yaşama hizmet ettiği ölçüde hizmet edilir. Buna karşı tarihle uğraşmanın da, yaşamı tüketen ve soysuzlaştıran bir tarihe değer vermenin de sınırı olması gerekir. İşte Nietzsche'nin de göstermek istediği budur. Çağın yönelttiği eleştirilerle de insanların gözünü açmayı ve onlara yol göstermeyi istemektedir (Nietzsche, 2009: 33-34).

Nietzsche, insanın unutmayı öğrenemediği için hep geçmişe bağlı olarak yaşamasından şikâyet etmektedir. Ona göre insan, hayvan karşısında insanlığıyla ne kadar böbürlense yine de hayvanın mutluluğunu kıskanmaktan kendini alıkoyamaz. Çünkü hayvan an'da yaşar; dünü de bugünü de bilmez; bir o yana bir bu yana sıçrar, yer, uyur, geviş getirir. Sabahtan akşama kadar, bugünden öbür güne kadar hayatını bu şekilde sürdürmektedir. Kısacık yaşamını haz ve acılarına bağımlı olarak geçirmektedir. Bu yüzden ne bir üzüntü ne de bir bıkkınlık duyar. İnsan da tıpkı hayvan gibi bıkkınlık ve acı içinde olmadan yaşamayı amaçlar ve hayvan gibi mutlu yaşamının sırrına ermek ister. Ama hayvan, söylemek istediği şeyi hemen unutuverdiği için insan karşısında susmaktan başka yapacak bir şeyi yoktur. İnsan unutmayı öğrenmediği ve hep geçmişe bağlı kaldığı sürece mutlu değildir. Geçmişin büyük ve git gide artan yükü altında ezilmektedir. Ona karşı dirense de bu yük kapkaranlık bir gece gibi üzerini örter ve insanın yolunu görünmez kılar. İnsan her ne kadar ileriye doğru çabuk çabuk yürümeye çalışsa da geçmişin zinciri bacaklarına dolanır. Buna karşın Nietzsche insanın tüm geçmişini unutarak kendisini anın kucağına bırakmasını tavsiye etmektedir. Böyle bir yaşantıyı tarih-dışı olarak adlandırmaktadır. Hayvanın yaşantısı tarih-dışıdır. Çünkü hayvan unuttur, her anın gerçekten öldüğünü bilir, hayvan için her an sis ve gece içinde kalır. Hayvan şimdinin içinde yitip gider. İnsan söz konusu olduğunda hayvanın yaşadığı gibi hemen hemen hiç anımsama olmadan yaşamak hatta mutlu yaşamak olasıdır, fakat unutmama olmadan yaşamak tümüyle olanaksızdır (Nietzsche, 2009: 37-39). Nietzsche bu konu hakkındaki düşüncelerini şöyle aydınlığa çıkarmaktadır:

İster bir insanda ya da toplumda, ister bir kültürde olsun, uykusuzluğun, geviş getirmenin, tarih duygusunun bir sınırı vardır, bu sınıra gelip dayandı mı, yaşayan bundan zarar görür ve sonunda yok olup gider (Nietzsche, 2009: 39).

Öyleyse bu durumda insana düşen, unutulması gereken sınırı iyi belirlemektir. Eğer insan geçmişin bugünün mezar kazıcısı olmasını istemiyorsa tam zamanında anımsamayı ve tam zamanında unutmayı bilmesi gerekmektedir. Bir kişinin, bir toplumun, bir kültürün sağlığı için tarihsel olanla tarihsel olmayana aynı ölçüde ihtiyaç zorunludur. Tarihsel bir duyuşun ne zaman, tarihsel olmayan bir duymanın da ne za-

man zorunlu olduğu insanın güçlü içgüdüleriyle sezmesine bağlıdır. Nietzsche'ye göre insan düşünüp taşınarak, karşılaştırarak, ayırıp birleştirerek tarih-dışı öğeyi sınırlandırmasıyla ortalığı kuşatan sis bulutunu dağıtarak aydınlık ve parlak bir ışık doğurtabilir. İnsan ancak geçmiş yaşam için kullanmak ve olup bitenlerden tarih yapmak, yaratmak gücüyle insan olabilir. (Nietzsche, 2009: 40-41). Yaratıcı olmanın Nietzsche'nin düşüncesinin yapı taşı olduğu düşünülürse Nietzsche'nin insandan beklentisi insanın yaratıcı edimlerle yeni başarılar ortaya koyması ve böylece geçmişe kendinde olan bir anlamı katması ve geleceğine yön vermesidir. *İyinin ve Kötünün Ötesinde* adlı eserinde Nietzsche, yaratıcı insanların bütün felsefe işçilerinin ve geçmiş fethedenlerin daha önceki çalışmalarını kullanarak geleceğe yaratıcı bir el uzatmalarından, olan ve olmuş her şeyi bu iş için kullanmaları gerektiğinden söz etmektedir (Nietzsche, 2010b: 134). Yaşamayı sürdürmek, yeni atılımlar, eylemler yapabilmek için tarihin dışına çıkmak Nietzsche için gereklidir. İnsanın insan olması ancak geçmiş yaşam için kullanması ve olup bitenlerden yeniden tarih yapma gücünü kullanmasına bağlıdır. Fakat tarihin aşırı kullanımında insan tükenir. Bunun için insanın yeniden başlaması için tarih-dışı duygusunu yaşaması ve tarih-dışı durumuna geçmesi lüzumlu görünmektedir (Akarsu, 2013: 3). Görüldüğü üzere Nietzsche'de yaşamı geliştirmek için tarihsel olan ile tarihsel olmayan duygulanımların her ikisi de zorunlu sayılmıştır. Tarih-dışı durum olmadan insan hiçbir şeye başlama cesaretini kendinde bulamaz. Bu anlamda her tarihsel durumun arkasında bir tarih-dışı durum gizlidir. Bunu ancak tarih-üstü insanlar sezebilir. Tarih-üstü görüşte olan biri eylemde bulunan kimsenin ruhundaki o körlüğü ve adaletsizliği tanımış olmakla, bundan böyle yaşamasını sürdürmeye ve tarihe katılmaya yani tarihi birlikte kurmaya kendisini iten hiçbir eğilim duymayacaktır. Yani tarihi fazlasıyla ciddiye almaktan kendini kurtarmış olacaktır. Böylece bu insanlar tarihte olan bir olayın nasıl ve niçin yaşandığı sorusunun cevabını kendi başlarına kolayca anlayabileceklerdir. Geçmişe bakarak insanlığın sürekli bir gelişme ve ilerleme içinde olduğunu düşünen ve geleceğe umutla bakan tarihsel insana karşı tarih-üstü insan için geçmiş ve bugün aynıdır. O, geçmiş on ya da yirmi yılın öğrettiği ile gelecek on ya da yirmi yılın öğreteceği arasında bir fark görmez. Bu yüzden gelecek adına bir umudu yoktur. Ancak tarih-üstü kişiler de bu bilgeliklerinden dolayı bir doymuşluk ve bıkkınlık duyarlar. Tarihsel ve tarih-üstü insana karşı Nietzsche, tarihi yaşamın ereğini çekmede etkin, ebedi dönüşe inanan trajik tiplerden söz eder. Bu insan bilgelik açısından tarih-üstü insandan geri kalmış olsa da yaşam yönünden üstün kişilerdir. Onlar tekrar yaşamak istemeyi isteyecek şekilde yaşarlar. İstedikleri şeyin ebedi dönüşünü isteyecek şekilde isterler (Nietzsche, 2009: 43-45; Topakkaya ve Aşar, 2015: 63-65). Yaşamlarında aynı şeyleri yeniden yaşamayı isteyecek kadar değerli bir yaşam sürerler. Nietzsche ebedi dönüş ile yaşama istencine "evet" diyerek bir hedef olarak işaret ettiği üstinsanı etkin kılmak ister. Ayrıca vasfı değer yaratmak olan üstinsan, yeni değerler yaratarak mevcut düzene karşı kendine has, bambaşka bir düzen oluşturma gücüne sahiptir. Her şeyi tarihselleştirme hastalığından muzdarip değildir. Geçmişte eğleşmez, şimdide yaşar, geleceğine yön verir.

Böylece tarih üstinsanın büyük yaratılarının ve başarının en yüksek doruklarındaki teşebbüslerinin sesi olur.

1. YAŞAMIN HİZMETKÂRI OLARAK TARİH

Nietzsche'nin her şeyin üstünde tuttuğu yaşamın kendi çağında anlamsızlaşmasına ve değersizleşmesine tanık olması onu endişelendirmiştir. Ona göre Sokrates-Platon çizgisiyle başlayan tüm Batı metafiziği, Batı metafiziğine dayalı bir inanç sistemi olan Hristiyanlık ve onun ahlakı, bilim, sanat ve daha birçok unsur yaşamı yoksullaştırmakta ve köreltmektedir. Nietzsche için tarihe gereğinden fazla önem verilmekle de yaşama sırt çevrilmiştir. Bu noktada Hegel'in felsefesini büyük bir tehlike olarak görmektedir. Çünkü Hegel, kendi çağını o zamana kadar gelmiş geçmiş her şeyin anlamı ve amacı olarak görmekte ve evrensel tarihin bir gerçekleşmesi olarak anlamaktadır. Hegelciler evrensel süreçten bahsetmekte ve kendi çağlarını bu evrensel sürecin zorunlu bir sonucu olarak görmektedirler. Bu bağlamda bütün her şey yerini tarihe bırakmakta ve tarih tek başına egemen olmaktadır. Hegel tarihin gücüne hayrandır ve insanın tarihin gücü önünde baş eğmesi gerektiğini düşünmektedir. Buna karşı Nietzsche tarihin gücüne karşı gelmeyi ve başkaldırmayı önermektedir (Akarsu, 2013:1). Bu düşüncesi ile Nietzsche tarihin yadsınması gerektiğinden mi söz etmektedir? *Güç İstenci* adlı eserinde kendi döneminde ve daha önce dönemlerde yaşamış olan filozoflarda gördüğü eksikliklerden biri olarak tarih duygusunun olmayışını belirten Nietzsche tarihin yadsınması gerektiğini bahsetmiş olamaz (Nietzsche, 2010c: 273). Bir eksiklik olarak filozoflarda tarih duygusunun olmayışı, filozofun geçmişle, tarihle hesaplaşmasının olmayışı anlamına gelmektedir. Nietzsche'nin üzerinde önemle durduğu tarih duygusu, tarihi kavrayıp yeniden değerlendirmektir. Bu değerlendirme, tarihî olayları neden-sonuç ilişkisi bağlamında değerlendirme değildir. Tarihî olgular içinde saklı olan insan problemlerini ortaya koyabilme bilincine sahip olmaktır. Böyle bir duygudan hareketle girilen felsefe, şimdide yaşayan insanın arka planındaki tarihî ve sosyal varlık şartlarını oluşturan şeyleri kavrayarak geleceğe yön veren bir anlayışı bünyesinde barındırır. Nietzsche de böyle bir amacı gerçekleştirmeye yönelmiştir. Nietzsche'ye göre tarih geçmişten geleceğe doğru kesintisiz bir yaratma akışıdır. İnsan ise bu kesintisiz akışın failidir. Bu yüzden tarihin bu kesintisiz yaratım gücü insanı sürekli yeni yaratımlarla gelişmeye, yenilenmeye, yükselmeye yönelten bir öze sahiptir (Tevfik, 2001: 37-38).

Nietzsche tüm çabasıyla çürümeye terk edilmiş yaşamı kurtarmak ister. Bunun için de tarihi, yaşamın hizmetinde kullanmaktan çekinmez. İnsanın geçmiş üzerine düşünerek, kafa yorarak, karşılaştırarak, inceleyerek ve sentezleyerek geçmişi yalnızca yaşam için kullanmasından, geçmiş olaylara tarihte yeni şekiller vererek yaratıcı olmasından yanadır. Tarihi her zaman yaşamın ereğine çekmekte ısrarcı olan Nietzsche için tarihsel oluşum daha güçlü ve yeni bir yaşam akışı sağladığı sürece yararlıdır. Tarih yaşam tarafından yönetildiğinde ve yaşamın egemenliğine girdiğinde gelecek için güven sağlar (Zupančić, 2005: 80; Nietzsche, 2009: 46). O halde tarihe nasıl yönelmek gerekir? Nietzsche'ye göre tarih, yaşayanlara üç bakımdan bağlıdır: Yaşayanların etkin ve bir

şeye erişmeye çabalayan kimseler olmaları bakımından; koruyan ve saygı duyan kimseler olmaları bakımından; acı çeken ve kurtuluşa gereksinim duyan kimseler olmaları bakımından. Tarih incelemelerinde bu üç bağlantıya karşılık üç çeşit tarih tekabül etmektedir. Bunlar: Anıtsal Tarih, Eskiye Koruyucu Tarih ve Eleştirel Tarihtir. Bu üç çeşit tarihin her biri insanoğlunun farklı ihtiyaç ve özlemlerine hizmet eder ve birbirleriyle doğru bir şekilde etkileşim halinde olurlarsa ancak o zaman hayata hizmetleri dokunur (Berkowitz, 2003: 64; Nietzsche, 2009: 47).

Anıtsal tarihte geçmişteki her büyük bireyin eserine insanlığın bin yıllara uzanan zirveleri olarak bakılmaktadır (Zudeick, 2014: 73). Bu tür tarihte yaşamda etkin ve bir şeye erişmeye çabalayan kimselere insanlığın bu büyük başarılarından örnekler verilir (Özlem, 2010: 171). Geçmiş, güç istencinin ön plana çıktığı kişileri ve dönemleri birer örnek, birer örnek anıtı olacak şekilde ele alınır. Nietzsche buna bir örnek olarak Napolyon ile Roma çağını verir. (Uygun, 1997: 302). Büyük işler yapmak isteyen fakat yaşadığı çağdaki insanlar arasında kendisine bir örnek bulamayan kimseler için rol modeller sunulur. Tarihe böyle bir pencereden bakmak hâlihazırda yaşayan insanlara bir zamanlar mevcut olan büyüklüklerin var olmalarının hiç değilse bir kez mümkün olabileceğini ve bundan hareketle bir kez daha var olabileceğini gösterir. Ancak bu bakış açısı içinde şöyle bir tehlikeyi de barındırır. Geçmiş öykünmeye değer bir şey olarak, öykülenebilen ve ikinci kez var olabilen bir şey olarak gösterilmesi gerektiği sürece, bu geçmiş, bozulmak, daha güzel bir biçime sokulmak, böylece de serbestçe uydurulmuş bir masal haline getirilme tehlikesi ile iç içedir. Baştan çıkarıcı benzetmelerle yürekliyi atılganlığa, coşkun kişiyi bağnazlığa itebilir. Örnek ve taklit edilmeye değer olanı yeniden yapılandırabilmek işe yaramaz gösteriler zincirine yol açabilir. Hele tarihin, yetenekli bencillerin ve coşkudan kendinden geçmiş zalimlerin ellerine geçip, kafalarına girdiği düşünülürse, devletler yıkılır, prensler öldürülür, savaşlar ve devrimler fitillenir ve tarihsel işe yaramaz gösterilerin yani yeterli nedenler ortada olmadan başlatılan hareketlerin sayısı artar ya da büyük olanın doğmasına izin verilmeyebilir. Çünkü büyük işler yapmak isteyen güçlü insanlara “bakın büyük olan işte burada” denilerek engellenmek istenir (Nietzsche, 2009: 50-53; Akarsu, 2013: 5). Nietzsche, özellikle bir şeyler yapma gücünü kendinde göremeyen insanların geçmişi anıtsallaştırmasında bir tehlike sezilmektedir. Elbette geçmiş, büyük işlere imza atmış insanlarla ve takdire şayan olaylarla doludur. Bunlardan faydalanmak gerekir, fakat bunlara haddinden fazla bağlanmak ve geçmişi yüceltmek yaşam için zararlı olabilir. Çünkü bu durum yüceliği geçmişe tutsak ederek bir daha gerçekleşmesi önünde engel oluşturur. Böylece geçmiş kutsallaştırılarak olabilecek her şeyin tüm ihtişamıyla bir zamanlar yaşanmış ve bitmiş olduğu kanaatine varılır. Dogmatik ve mistik bir hale getirilen geçmiş sayesinde insan bulunduğu yerden kıpırdayamaz hale getirilir. Yetkinleşmemiş insan kalabalıklarının elinde bir tahrik unsuru haline dönüştürülebilir. Bu haliyle anıtçı tarihi Nietzsche maskeli bir balo elbisesine benzetmektedir. Bu elbise içinde kendi çağlarındaki büyük ve güçlü olana karşı duyulan hınç ve nefret, geçmiş çağların güçlülerine ve büyüklerine

karşı duyulan dolu dolu bir hayranlıkmış gibi gösterilmektedir. Bu davranış biçimi ile Nietzsche'ye göre aslında şu denilmektedir: “Bırakın ölümler yaşayanları gömsünler!” (Nietzsche, 2009: 53). Böyle bir anlayış bugünün geçmişe tutsak edilmesidir. Oysa bugün geçmişten gelen kıstaslara göre şekillendirilemez. İnsanın yaşam dinamikleri geçmişte değil, bugünde saklıdır. Bu, yaşayan insana bir saygısızlıktır. Tarihi yapacak etkin gücün önünde bir engeldir, onun güç istencini baltalamak ve yaratıcılığını zincire vurmaktır.

Eskiye koruyucu tarih ya da tarihe antika gözüyle bakmak mevcudu korumak ve yüceltmektir (Zudeick, 2014: 73). Bu, içinden geldiği ve yetiştiği yere bağlılık duygusunu ve sevgiyi içinde barındırır. İnsanlara ve uluslara geçmişlerinden gurur duymayı öğreterek hayata hizmet eder; miras alınmış adetlere, aile ve yurttaş bağlarına kutsi bir önem atfeder, günümüzdeki veya gelecekteki kuşakları, geçmişte hayata hizmet eden durumlar hakkında bilgilendirme yapar. Bu tür tarihte, geçmişten gelen her şeye itinayla yaklaşılr, önem verilir, göz kamaştırıcı bir büyüklük olarak bakılır ve büyük bir özenle muhafaza edilerek gelecek kuşaklara taşınmak istenir. Bu, geriye yönelmiş bir sevgidir. Böylelikle insan kendi varoluşu için duyduğu şükran borcunu ödemiş olduğunu düşünür. Böyle bir tarih duygusu, bir ulusun içinde yaşadığı katı, sıkıntılı durumlarda daha bir yayılır ve en yüksek değerine erişir (Berkowitz, 2003: 66; Nietzsche, 2009: 55; Akarsu, 2013: 5). Bu tarih için Nietzsche şunları söylemektedir:

Küçük, sınırlı, çürümüş ve eski olan, kendi değerini ve dokunulmazlığını, eskiye bağlı insanın koruyan ve saygı duyan ruhunun bu şeylere girip yerleşmesi ve orada kendine sıcak bir yuva hazırlaması sayesinde korur. İçinde yaşadığı kentin tarihi, onun gözünde, kendisinin tarihi olur; surları, yüksek kuleleriyle kale kapılarını, belediye yönetimini, halk bayramlarını, kendi gençliğinin resimlendirilmiş bir anı defteri gibi görür ve bütün bu şeylerde kendini yeniden bulur; kendi gücünü, uğraşlarını, sevincini, yargısını, kendi çılgınlıklarını ve yakışsız davranışlarını yeniden keşfeder. Kendi kendine, burada yaşıyordu, der; çünkü burada yaşanır (Nietzsche, 2009: 55).

Geçmişe antikacı gözüyle bakan kişi, her şeyin aynı kalmasını isteyen biri olarak anıtsal tarihin aşırılıklarının sınırlanmasında önemli bir rol oynar. Şöyle ki, Rönesans dönemindeki İtalyanların Yunan modellerden ilham alması gibi rol modellerin mevcut bağlamda anlamlı kalması koşuluyla yeniden yaratılmaya ihtiyaç duyması ama bunu yaparken geçmişle hiçbir hakiki bağ içermeyen figürlerden uzak durulması, hiçbir sahiçiliği olmayan anıtsal figürlere tapınmaya karşı durmayı gerektirir. Geçmişe korumak isteyen ruh, Stalin, Hitler ya da Mao gibi sahte putlara tapınmaya karşı cankurtaran vazifesi görür (Young, 2015: 262).

Nietzsche'ye göre bu tür bir tarih anlayışındaki tarih duygusu olarak gösterilen şey, ağacın kendi kökünden duyduğu esenlik duygusudur. Bu, tıpkı mirasçı çiçek ve meyve gibi, geçmişten çıkıp gelmiş olduğunu bilmenin mutluluğu ve bu geçmişten çıkmış olmakla varoluşun hoş görüleceği, haklı çıkarılacağını bilmenin mutluluğudur (Ni-

etzsche, 2009: 57). Böyle bir anlayış her ne kadar geçmişini korur ve geçmişin şimdi ile arasında bir köprü oluşturursa da tıpkı anıtsal tarih de olduğu gibi tehlikelere açıktır. Eskiye bağlı tarih incelemesi yalnızca eski yaşamı korumayı bilir, yaşam yaratmayı bilmez. Eski olanın yerine yeni bir şey koymak ona ölçsüzlük, dahası, inançsızlık, küstahlık görünür. Babadan kalma her şeye ölümsüzlük atfedilir. Bu, oluş içinde olanın, ilerleyeninin değerini düşürür, yeni olandan yana güçlü kararlar alınmasına engel olur, etkin insanı kıpırdıyamaz hale getirir. Öyleyse her eski ve geçmiş olan aynı ölçüde saygıya değer bulunursa ya da eski olana saygı göstermeden karşı koyulursa bu yeni olana oluşma durumunda olana karşı açılan bir savaş haline dönüşür. Oysa tarih, yaşamın sürüp gitmesine engel olmamalı, yüksek bir yaşamı mezara gömmeli, eğer tarih yüksek bir yaşamı canlı olarak koruyamazsa mumyalaştırırsa ağaç da ölür sonrasında ağacın kökü de göçüp gider. Tarih oluş halinde olanın değerini düşürmemelidir. Aksi takdirde yeni olana karşı güçlü ve sağlam kararlar almaya engel olur, etkin insanı yaralar, kötürüm yapar (Nietzsche, 2009: 57-58; Akarsu, 2013: 6). Böylece antik tarih eskiye bağlı kalırken yaşamı korumakta fakat akıp gitmekte olan yaşam gözden düşmektedir. Çünkü böyle bir anlayış yaşamın zenginliklerine ve yeniliklerine karşı tepkilidir. Zira Nietzsche tarihin etkin insanın yeni başarılar ortaya koymasında ayak bağı haline gelmesine ve yaşamın canlılığını öldürmesine razı değildir. Bu yüzden Nietzsche her gelen yeni kuşaktan geçmişe karşı seyirci olmaksızın geçmişini yeniden yoğurmasını, eskiyi yeniden değerlendirmesini ve yepyeni bir yola koyulmasını böylece geleceğe bir ışık yakmasını ister. İnsan geçmişin prangalarını ayağına takmak yerine geçmişin olaylarını, başarılarını, eserlerini yeniden değerlendirmelidir.

Nietzsche için anıtçı ve antik tarihin yanında insanın üçüncü bir biçime gereksinimi vardır. Sadece anıtsal tarih yaratıcı olabilir, bir gelecek vizyonunu cisimleştirebilir ve geleceğin mimarlarına ilham verebilir. Bunun yanında saf geçmişini korumak, yaratıcılığı felce uğratar (Young, 2015: 262). İşte anıtçı ve antik tarihin tehlikelerini bertaraf edebilmek için eleştirel tarihe ihtiyaç duyulur. Asıl yararı olan tarih budur. İnsanı geleneğin baskı ve esaretinden kurtarır. Çünkü geçmişin şimdiki zaman üzerindeki iddialarını çürütmekle görevlendirilmiştir. Tarih, bugünün istek ve talepleri açısından ele alınır. Güç istenciyle hareket eden yaratıcı insanın geleceğe yönelik hedef ve amaçları için tarih elekten geçirilir (Berkowitz, 2003: 67; Özlem, 2010: 171). İnsanın yaşayabilmesi için geçmişini kırıp dökmesi ve bunu zaman zaman yapması gereklidir. Yani geçmişin mahkeme önüne çıkması bir gereklilik olarak eleştirel tarihte karşımıza çıkmaktadır. Geçmiş, kılı kırk yararcasına sorguya çekilmelidir. Ne yazık ki bu, korkulu bir yoldur. Geçmişini yargılayarak ve ortadan kaldırarak yaşama hizmet ve yardım eden insanlar ya da çağlar her zaman tehlikeyle karşı karşıya kalırlar. Çünkü bugünün insanı geçmişin kalıntısıdır. Geçmişin tutkularının, yanlışlarının, davranışlarının, yolsuzluklarının, cinayetlerinin tortusudur. Eleştirel tarih tüm insan eylemlerinin köklerinin dayandığı şiddet ve zayıflığı, hataları ve kazaları, dalalet ve zulmü acımasızca gözler önüne serer. İnsan kendisini geçmişin bu bağlarından tamamen koparamaz. Geçmişte yaşanan olumsuzlukları suçlu

bulsa da kendisini onlardan tamamen kopardığını sansa da onun bunlardan çıktığı gerçeğini ortadan kaldıramaz. İnsan kendisine yeni bir alışkanlık, yeni bir içgüdü, ikinci bir doğa aşlayarak kendisinin çıkmış olduğu bir geçmiş de yaratabilir. Bu tehlikeli bir denemedir. Çünkü yaratılan ikinci doğa, birinci doğadan daha zayıftır. Aynı zamanda bu, iyiyi yerine getirmeden iyiyi sadece bir tanıma ve bilmeden ibarettir. İyiyi yapmak elden gelmez. Fakat eleştirici tarihi yaşamın yararı ve hizmetinde kullanan savaşçı ruhlarla birinci doğanın da bir zamanlar ikinci bir doğa olduğu ve zafer kazanan her ikinci doğanın bir gün birinci doğa haline geleceği yönünde bir avuntu sunar (Berkowitz, 2003: 67; Nietzsche, 2009: 59-61).

Her insanın, milletin ve kültürün amaçlarını ve hedeflerini gerçekleştirmek için geçmişe ait bilgiye gereksinimi vardır. Bu bilginin aşırılığı ve yaşam için bir engel oluşturması büyük sorunlar doğurur. Tarih aşırı bir güç kazanırsa yaşam soysuzlaşır, tarihin kendisi de bu soysuzlaşmanın etkisi altında kalıp o da soysuzlaşır. Öyleyse yaşamın tarihin hizmetlerine ne oranda gereksinim duyduğunu bilmek de bir insanın, milletin ya da kültürün sağlığı bakımından önemlidir (Akarsu, 2013: 4). Büyük işler yapmak isteyen insan, genellikle geçmişe gereksinim duyduğunda anıtçı tarih aracılığıyla bu geçmişi ele geçirir. Buna karşın alışılmışta ve eski değerlerde kalmakta direnen kimse, eskiyi koruyan bir tarihçi olarak geçmişle ilgilenir. Ancak bugünün gereksinimleriyle göğsü daralan ve ne pahasına olursa olsun yükten kurtulmak isteyen kimse eleştirici tarihe, yani yargılayıcı ve mahkûm edici tarihe gereksinim duyar (Nietzsche, 2009: 54). Şayet;

Gereksinim duymayan eleştirici, sevgisi olmayan antikacı, kendisi büyük olanı gerçekleştiremediği halde büyük olanı tanıyan kimse, işte bu kimseler, yabanotu ya da ayrıkotu gibi fişkıran, kendi doğal ana topraklarına yabancılaşan, bundan dolayı da soysuzlaşan bitkiler olurlar (Nietzsche, 2009: 54).

Kimi zaman anıtçı kimi zaman koruyucu kimi zaman da eleştirel biçimde geçmiş üzerinde belli bir bilgiye ihtiyaç duyulur. Sadece yaşamı izlemek yetmez, amaç salt bilginin artması da olmamalıdır. Geçmişin bilgisi şimdiki zayıflatmak ya da yaşama gücü olan geleceğin kökünü kazımak için değil, ancak gelecek ve şimdinin hizmetinde olduğu zaman istenmelidir (Nietzsche, 2009: 63). Doğaldır ki her millet kendi geçmişine dönüp bakar. Bazen geçmişin büyüklüklerini kendisine örnek alır, bazen köklerine sıkıca sarılır, bazen geçmişini yargılar. Esas olan geçmişin birikiminin hâlihazırdaki yaşamın cansuyunu kurutmaması, insanın potansiyellerini öldürmemesidir. Nietzsche kendi döneminde insanın tüm gücünün tükendiğinin altını çizer. Modern insanın artık yeni başarılar için adım atacak takati kalmamıştır. Haddinden fazla abartılan modern kültür naylon bir kültürdür, insanın anlam dünyasında bir karşılığı yoktur. Hiçbir şey ayakları üzerinde sağlam durmamaktadır. Gereklessiz yere göklere çıkartılan tarihin de bu durumda parmağı vardır. Ama Nietzsche güçlü bir yaşamın ve sağlıklı insanın ortaya çıkması için geçmişin bilgisine ihtiyaç olduğunu inkâr etmez. O, sadece geçmişe takılı kalmayı istemez. Çünkü geçmişe aşırı bağlanmak, şimdiki yok saymak hastalıklı bir durumdur. Bu yüzden Nietzsche geçmişle yüzleşmeyi, eskiyi yeninin emrine vermekten söz etmektedir.

2. SINIRSIZ BİÇİMDE EGEMEN OLAN TARİH DUYGUSUNUN TEHLİKELERİ

Nietzsche, yaşama âşiktir. Bu yüzden yaşama zararı dokunan, onu tehlikeye atan her ne varsa karşısına dikilir. Bu noktada tarih düşkünlüğünü tarihe aşırı bir anlam yüklemenin yaşam için ne gibi kötü sonuçlar doğurabileceğini göstermek istemiştir. O, beş bakımdan tarihin yaşama düşman ve yaşam için tehlikeli olduğunu düşünmektedir. Bunlardan ilki Nietzsche'nin her defasında dile getirdiği gerçek bir kültür olmayan modern kültürün, insanı zayıflamış bir kişilik olarak sunmasıdır. Ona göre çağdaş insan zayıflamış bir kişiliğin acısını çekmektedir. Çünkü çağdaş insan keyif süren ve oradan oraya dolaşan bir seyirci, gözlemci haline gelmiştir. Nietzsche bununla çağdaş insanların tarih yoluyla soyut varlıklar ve gölgeler haline getirilmesinden bahsetmektedir. Onun çağındaki insanlar öğrenilmiş olanların birbiri üstüne yığılmış karmakarışıklığı içinde kendi kişiliklerini ortaya koymaya cesaret edemezler. Oysa Nietzsche için tarihin insanları yüreklendirmesi gerekir. Fakat tarih kültürünün egemen olduğu bir dünyada özgür kişilikten ziyade maskelenmiş evrensel insan ortalıkta dolanmaktadır. Bu insanlar, tarih kültürünün teşkil ettiği organizmalardır. Hatta çağdaş insan tepeden tırnağa tarihin şekil verdiği kötü bir biçimdir, üstelik tek bir biçimdir. Tarihi kendince değerlendiremeyen sadece ona akıl danışan çağdaş insan Nietzsche'nin nazârında bir oyuncuya dönüşmektedir. Buna karşın Nietzsche'de, tarih ancak güçlü kişilikler tarafından yaşama ve eyleme yön vermek için çekilip tanışmaktadır (Nietzsche, 2009: 73-80).

Bir çağın insanın kendisini öteki çağların insanından daha güçlü, daha adil, daha yüksek olarak görmesi, erdeme ve adalete başka çağlardan daha çok sahip olduğu kuruntusuna sahip olması tarih tutkusunun yaşama verdiği ikinci tehlikedir. Bu kuruntu yüzünden daha iyi olmak henüz olasıdır ve insan bir çağı günden güne daha kötü yapmaktadır. İnsanın böyle bir kuruntuya kapılmasının nedeni ise Nietzsche'ye göre tarihsel nesnelliktir. Tarihsel nesnellüğün göklere çıkartılması insana ve onun erdemleri için zararlıdır. Çünkü insanın bu erdemlere sahip olduğu konusunda peşin bir hükme varmasına neden olmuştur. Bunu da Nietzsche, tıpkı Sokrates'in dile getirdiği erdemli olmadığı halde kendisini erdemli sanma kuruntusuna kapılan kişinin deliliğe yakın acı bir şey olarak kabul ettiği durumdan daha tehlikeli olarak görmektedir. Böyle kişiler kendilerini ya da bir yüzyılı daha çirkin ve adaletsiz bir duruma sokmaktadırlar. Oysa asıl saygı gösterilmesi gereken kimse adalet içgüdüsüne sahip olan kimsedir ki o, eli teraziyi tuttuğunda titremez, terazinin kefeleri inip çıktığında gözü dönüp bulanmaz, kılı kırk yarar, yargıyı bitirdiğinde ise sesi ne sert ne de kısık ve titrek çıkar. Ne yazık ki doğruluğun peşinden ayrılmayan insanların sayısı fazlamış gibi gözükse de gerçekten adaletli olmaya gücü yeten kimselerin sayıları çok fazla değildir. Buna karşın çağın büyük tarih ustaları çağın en adil, en doğru adamları mıdır? Edilgin bir yankı uyandıran büyük tarih ustalarının yankıları ve onların çevreye yayılmasıyla oluşan yeni edilgen yankılar tüm çağın atmosferini oluşturmuştur. Böylece çağın insanları rahatına düşkün tat alıcılar, keyfine ve zevkine düşkün hale gelmişlerdir. Bu erdemin hoşâ giden hiçbir yanı yoktur. Bundan daha korkutucu olan dar kafalı ve dar görüşlü tarihçilerin varlığı

ğıdır. Bunların iti gücü tarihsel nesnelliktir. Tarihsel nesnellik, geçmişteki sanılar ve eylemleri içinde bulunulan zamanın her yerde geçen sanılarıyla ölçmektir. Bütün doğrulukların yasasını bunda bulurlar. Onların işi geçmişî zamana uygulamaktır. Fakat bugünden bakarak geçmiş sadece yorumlanabilir, geçmişte bilmeye ve saklanmaya değer, büyük olan şeyler sezilebilir. Başka türlü bir yaklaşım ise geçmişin şimdinin düzeyine indirgenmesi olmaktadır. Bu da dar kafalı ve sığ görüşlü bir anlayışın ürünüdür. Buna karşın tarihi, deneyimli ve enine boyuna düşünebilen kimseler yapabilir. Daha büyük, daha yüce bir olayı yaşamamış, yüksek yaşantıları olmayan bir kişi geçmişteki büyük ve yüksek olan hiçbir şeyi yorumlamasını da bilemeyecektir. Ancak geleceği kuran kimseler geçmişî yargılama hakkını elde edebileceklerdir. Onlar da ileriye görmekle ve büyük bir erek koymakla bugünlerini çöle çeviren, gelişmeyi ve olgunlaşmayı olanaksız kılan basmakalıp çözümleyici içgüdüyü boyunduruk altında tutacaklardır. Tarihten “nasıl” ve “niçin”i göstermesini beklemeden gelmekte olan yaşamı düşünerek yaratacak birçok şeye sahip olabileceklerdir. Nietzsche şöyle bir örnekle konuya açıklık getirmek istemiştir. Nasıl ki sofraya son gelen konuklar sofrada son yerleri almaları gerekirken tarih sahnesine son gelenler de ilk gelenlerin yerlerini almak ve başköşeye oturmak istiyorlarsa en yüksek ve en büyük olanı yapmaları gerekir. Belki o zaman onlara tarih sahnesinde yer açılır (Nietzsche, 2009: 81-91).

Tarihin aşırılığı yüzünden yaşamı bekleyen üçüncü tehlike bir milletin içgüdülerinin bozulup dağılmasıdır. Bu durumdan bütünün olduğu kadar bireyin de olgunluğa erişmesi engellenmektedir. Çünkü sınırsız biçimde egemen olan tarih duygusu geleceğin kökünü kazımakta ve hayalleri yıkmaktadır. Canlı olanı, yaşayanı gömmekte ve yıkıma götürmektedir. Onun yargılaması yok etmedir. Eğer tarihte yaratıcı içgüdü kendini göstermiyorsa, gerektiğinde yıkmıyor ve yeniden yapıyorsa, canlı bir gelecek umudu ile özgür bir temel üstüne yapısını kurmuyorsa, incelemede yalnız doğruluk aranıyorsa, o zaman yaratıcı içgüdü gücünü de yitirir, cesaretini de yitirir. Mesela bir din salt bir adaletin egemenliği altında tarih bilgisine çevrilerek bilimsel yolla incelenirse bu din ortadan kalkar. Bunun nedeni tarihin denetlemesindeki yanlış, kaba saba, saçma olanın gün ışığına çıkması ile yaşamak isteyen her şeyin içinde varlığını sürdüren sevgi dolu hayal dünyasının bozulup yıkılmasıdır. İnsan ancak hayal dünyasının içine sevgi ile nüfuz ederek yaratıcı olabilir. Eğer insan sevgiden uzaklaşırsa kökleri kesilir, kurur, doğruluktan da ayrılmak zorunda kalır. Böyle bir durumda tarihin karşısına sanat konulur, tarih sanat eseri şekline dönüşürse içgüdülerin korunması ve uyandırılması söz konusu olur. Buna karşı içten yapıcı bir güdüyle yönetilmeden sevgiden yoksun olarak, yalnızca yıkıyorsa, zamanla kendi de yıpranır. Çünkü hem kendi içindeki hem de başkasındaki hayalleri yıkar. Hayaller olmadan da başarıya ulaşılamaz. Olgunlaşmak isteyen her insanın ya da her ulusun onu bir atmosfer gibi çepçevre saran hayale gereksinimi vardır (Nietzsche, 2009: 93-96; Akarsu, 2013: 8).

Nietzsche “Bugünkü insanların büyükbabalarından daha güzel şarkı söylediklerini sanmıyorum, ama onların pek erkenden kör edildiklerini biliyorum.” (Nietzsche, 2009:

97) derken tarih kültürünün genç ruhlar üzerindeki ezici etkisinden bahsetmektedir. Tarihe aşırı ilgi göstermenin tehlikelerini gösteren Nietzsche gençliğin fazla tarih bilgisi ile eğitilmesini protesto etmektedir. Uyuşturucu, körleştirici, ezici ve baskı yapıcı bir tarihçilik gençlik için gerekli değildir, hatta büyük bir tehlike de oluşturur. Böyle yetişmiş bir kimsenin kafası bir yığın kavramlarla yüklüdür, ama bu kavramlar yaşamın doğrudan doğruya yaşanmasından, algılanmasından çıkarılmış değil, geçmiş çağların ve ulusların bilgisinden çıkarılmış kavramlardır. Fakat genç ruh, sivri zekâsıyla bütün törelerden ve kavramlardan kuşkulmaktadır. Bu noktada Nietzsche gençlikten umutludur ve gençliği kurtarıcı olarak görmektedir (Akarsu, 2013: 9).

Nietzsche'ye göre tarihe büyük bir ihtirasla bağlı olmanın insanoğlunu bekleyen dördüncü tehlikesi, gecikmiş ve sonradan gelen soylar olma inancının insan ruhuna ekilmiş olmasıdır. Bu durum insan soyuna her zaman zarar verici olmuştur. Nietzsche bu düşüncesini temellendirirken daha büyük ve daha yüksek ölçüde gelişmiş bir tarih kültürü olan insanlarda bunalmış ya da bunaltılmış bir bilinç olduğu düşüncesinden hareket etmektedir. Bu bilinç, eylemde ve yapıt vermede güçlü olan ulusların başka türlü yaşamış ve gençliklerini başka türlü geçirmiş olmalarıdır. Ama bu boş bir inançtır, saçmalıktır. Çünkü bu inanç sonradan gelen kuşaklara, arkadan gelenlere, geç gelenlere daha güçlü ve daha mutlu soyların sararıp solmuş son soluk filizleri olduğunu söylemektedir. Bu yüzden tarih kültürü için Nietzsche bir tür doğuştan kır saçlılık demektir. Yani insanlığın yaşlılığı üzerine bir tür içgüdüsel inanca varma zorunluluğudur. Tarih kültürü, geriye bir bakış, hesabı gözden geçirme, hesap kapama, anılar yoluyla geçmişin olaylarında avuntu arama işidir. Bu düşüncenin temelinde Ortaçağ'dan kalma dünyanın sonunun yakın olduğu düşüncesi, korkuyla beklenen kıyamet günü düşüncesi vardır. Bu tasarım tarih kültürü sayesinde kılık değiştirmiştir. Ortaçağ'ın ölümü anımsamayla vurgulayan düşüncesine karşı Yeniçağ'ın yaşamı anımsamayla söyleyen düşüncesi çıkarılmasına rağmen bu ürkek bir sesleniş olarak kalmıştır. Evrensel tarih ile insanlık, ölümü anımsama düşüncesine sıkıca bağlanmıştır. Tarih kültürüne bağlanılarak, onunla bağlantı kurularak her oluşmakta olan (oluşan) omuz silkerek yadsınır ve gecikmiş, geç kalmış ve sonradan gelen soylar olma duygusu yayılır. Bütün olup bitenlerin bir değerinin olmadığı, dünyanın kıyamet gününe hazırlanması gerektiğine dair inanç ile artık daha iyiyi yapmada geç kalındığına göre en iyi olanın bütün olup bitenleri bilmek olduğuna dair bir bilinç oluşturulmuştur. Böylece tarih duygusu kendine hizmet edenleri edilgin ve geçmişe dönük yapar. Ancak anlık bir unutmayla tarih hummasına yakalanmış hasta düşmüş kimse etkin olabilir. Fakat bu etki geçer geçmez tarih hastalığı onu geleceğe yönelik etkide bulunmasına engel olur. Bu yüzden insan halen daha geçmişte yaşar. Nietzsche, ister tek tek kişiler için olsun isterse bir ulus için olsun eğer onlar kendilerini güçlü soyların sararıp solmuş, kavrulmuş, gecikmiş soyları olarak görürlerse geleceğe yönelik ümit dolu isteklerin yok olup gideceğini düşünmektedir. Bu noktada eskiyi savunanların felsefesi olan Hegel'in felsefesini tarihin bir sonu olduğuna dair inancı barındırdığı için tehlikeli görmektedir (Nietzsche, 2009: 101-107).

Nietzsche için bir çağın kinizm atmosferinin içine düşmesi bundan dolayı yaşam gücünün kötürümleşmesi ve nihayet yıkılıp gitmesi tarihe duyulan hayranlığın getirdiği beşinci tehlikedir. Nietzsche'ye göre modern insanın kendisini büyük görmesinin yanı sıra hiçbir şeyi gelecek için kurtaramayacağı korkusu vardır. Bu, ironik bir durumdur ve kinizme doğru bir gidişe sebep olur. Çünkü yaşama gelenekten gelen ölçütlerin yön vereceğine inanılır. Tarihin gidişatı hatta bütün evrenin gelişmesi şu kinik yasaya göre işler: “Şimdi nasılsa gelecek de yine öyle olmak zorundaydı, insanlar şimdi nasılsalar, gelecekte de tıpkı öyle olmak zorundaydılar, başka türlü değil, bu zorunluluğa kimse karşı duramaz.” (Nietzsche, 2009: 111). İroniye katlanamayan insanlar böyle bir kinizme bürünerek, kinizmin rahatlığı içine çekilerek kurtulmaya çalışırlar. Kinizmin formülü, evrensel sürece kişiliğini tam bir veriş olarak betimlenebilir. Modern insan evrensel sürecin varisidir. Modern insanda dile gelmiş olan, genelde her oluş bilmesinin anlamı ve çözümü, onun bilgi ağacında en olgun meyve olmasıdır. Tarih incelemeleri hiç bu kadar ileri gitmemişti. Evrensel sürecin üzerinde mağrur mağrur duran modern insan “Biz ereğimize vardık, biz ereğiz, biz sonuna ermiş yetkin yaratıcıyız, tümüyle doğayız.” (Nietzsche, 2009: 112) demektedir. Böyle bir burnu büyüklükle modern insan aslında kendi kendisini mahvetmekte ve yok etmektedir. Bilginin güneş ışınları üzerinde göğe yükselirken aynı zamanda kaosa da düşmektedir. Bilen olarak tırmanışı onun alinyazısıdır ama yaşam için hiçbir dayanağı yoktur, sadece örümcek ağları vardır (Nietzsche, 2009: 112-113).

Tarihe aşırı bir anlam yükleme Nietzsche'nin kendi çağında şahit olduğu ve eleştirilerinin odağındaki durumdur. Tarihe aşırı anlam yüklemek, ona erek koymak, yani tarihin sürekli bir şekilde ilerlediğini varsaymak, Hegel ile birlikte doruk noktasına ulaşan Aydınlanma idealinin en önemli varsayımlarındandır (Topakkaya ve Aşar, 2015: 61). Hegel, tarihte aklın egemen olduğunu söylerken tarihte Aydınlanmanın galip gelen akılcı ilgilerinin tarihini bulmaktadır. Buna karşı tarih, bastırılmış güdülerin, tutkuların yani akıldışı olanın da tarihidir. Bu yüzden Aydınlanma tini tarihte bir erek ve bir yasa aradığı için rastlantısallıkların anlamsız gücünü görememiş, körlüğe düşmüştür. Nietzsche'ye göre eğer tarihte bir öz aramak gerekiyorsa bu ancak yaşama iradesi ile aynı manaya gelen güç istencinde bulunabilir. Güç istenci, tüm tarihin kök olgusudur. Güç istenci, akılsal yoldan kavranamadığı için tarihte evrensel bir anlam saçmadır. Zaten tarihte bir anlam aramak da Hristiyanlığın Batı düşüncesine mirasıdır. Tarihsel anlam düşüncesi, Ortaçağ'dan kalma kılık değiştirmiş bir teolojidir. Bundan kurtulmak ancak Hristiyanlığın aşılması ve Tanrının ölümü ile tarihin dönüm noktasının geçilmesiyle Hristiyanlığın tutsaklığından azat olan özgür insanın elinde tarihin can bulmasıyla mümkündür (Özlem, 2010: 171-172).

Nietzsche, Hegel'e şiddetle karşı çıkarak tarihin varacağı bir son noktasının, bir son ereğinin olamayacağını söylemektedir. Ona göre insanlığın amacı en sonda yatmaz, tam tersine, sadece en yüksek örneklerinde bulunabilir. Tarihi ilerleyen bir süreç olarak görmek insanlığın geleceği açısından zararlıdır. Bu düşünme biçiminin değişmesi gerekli-

dir. Bu da ebedi dönüşe inanmakla mümkündür. Evrenin döngüsel olduğunu ve bundan dolayı evrende ortaya çıkmış olan her şeyin sonsuzluğa uzanan bir süreç içinde tekrar tekrar ortaya çıkacağına dayanan ebedi dönüş düşüncesi dünya düzeninin yekpare, biricik ve bir amaca yönelmiş olduğunu söyleyen öğretilerin karşısında yer almaktadır. Nietzsche bu öğretiyi erekselliği dünyadan çıkartmak ve evrenin yetkin bir amaca doğru geliştiğini dile getiren yorum ya da açıklamaları reddetmek için öne sürmüştür (Cevizci, 2010: 523). Ebedi dönüş düşüncesine göre yaşam bir döngü içinde akar, gider. İnsanlar yaşamlarını bir döngü içerisinde sürdürürler ve yaşadıkları bu hayatı tekrar tekrar tecrübe etme durumunda kalırlar. Nietzsche'ye göre ebediyen ne yaptığımız ne ettiğimizden ziyade hayatlarımıza kattığımız anlam önemlidir. Asıl olan yaşamı onaylayarak bu döngüye coşkuyla katılmaktır. Bu düşüncesinin kilit noktası her şeyin oluş halinde olduğu ve bu oluşun ise hedefsiz olduğudur. Bu bağlamda ebedi dönüş, oluşun yeniden üretimidir. Aynı zamanda etkin istencin üretimidir. Çünkü ebedi dönüş, olumsuzludur ve bu olumsuzlulukla istencin olumsuzlanması tersine çevrilir. Ebedi dönüş her tür rastlantıyı, yani acı ve güzel her olayı olumsuzlayan bir istencin sonucudur. Dolayısıyla etkin istencin tekrardan güç kazanması ve tepkisel istencin ortadan kalkması için gerekli olan ebedi dönüştür (Topakkaya ve Aşar, 2015: 67). Nietzsche böyle bir düşünce ile etkin insanın varlığına gözleri çevirirken ona doğru giden yola kapı aralamak ister. İçinde bulunduğu çağda tarihin ezici gücü altında can çekişen insana yaşamayı ve yükselmeyi hedef olarak gösterir. Bunun için geçmişin bilgisini şimdiki kurtarmak ve geleceği tesis etmek için kullanır. Tabiki bu, geçmişte oyalanıp kalan, tarihle hesaplaşmayan sürünün harcı değildir. Sözkonusu tarih olduğunda da Nietzsche gerçekliği tüm çıplaklığıyla görüp değerlendiren, geçmişe geleceğe yön vermek için bakan, yaratıcılığı ile tarihe damgasını vuran üstinsanın önemine vurgu yapar.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

19. yüzyılda tarihin odak noktası haline getirilmesi ve aşırı yüceltilmesi Nietzsche'yi rahatsız etmiştir. O, bu rahatsızlığını dile getirmek için kaleme aldığı *Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Yararsızlığı Üzerine* adlı eserinde geçmiş güçlü bir besleyici olarak kullanıldığında yüce bir yaşamın oluşmasına katkı sağladığını belirtirken ölçüsünü aşan tarih duygusunun yaşam için nasıl bir tehlike oluşturduğunu, yaşama nasıl zarar verdiğini göstermek istemiştir. Nietzsche tarihin gereğinden fazla abartılmasından yakınmaktadır, ancak bununla kesinlikle tarihten tamamıyla sıyrılmayı ifade etmez. Aksine yaşamı anlamak ve anlamlandırmak için tarihin önemli olduğunu belirtir. Geçmiş ile yüzleşen, eski olanı gelecek için yoğuran ve geleceğe yön veren etkin insanın tarihe gereksinimi olduğunu düşünür. Tarihin, yaşam ve eylemin hizmetine sunulmasından söz eder, Bunu etkin insanın tarih sahnesinde başrolü oynaması ve ebedi dönüş düşüncesi ile ortaya koyar.

Tarihi fazla yüceltmek, korkunç bir hastalıktır, yaşam enerjisini köreltir ve yaşamı öldürür. Tarihin tüm tehlikelerine karşı yaşam iyileştirilmeli ve sağlığına kavuşturulmalıdır. Tarih hastalığının ilacı “tarih-dışı” ve “tarih-üstü”dür. Nietzsche tarih-dışını, unutulmuş

ve sınırlı bir ufuk içine kapanıp kalma sanatı ve gücü olarak tanımlarken gözlerini oluştan ayırıp, bakışını yaşama, öncesiz-sonrasızlık ve eşanlamlılık niteliğini veren şeye, sanata ve dine, çeviren güçlere de tarih-üstü demektedir. Tarih hastalığının bu ilaçlarını en iyi tanıyan ise gençliktir. Bu nedenle Nietzsche'nin umudu gençliktedir. Yaşamın gençlik tarafından kurtarılacağına inancı sonsuzdur. Gençliğin bağları çözülmeli ve ona fırsat verilmelidir. Çünkü tarihin bir karabasan gibi tüm yaşamın üzerine çökmesiyle yaratma gücü zayıflamış yaşam gençliğin elinde yeniden can bulacaktır. Gelecekteki mutluluk ve ilerdeki güzellik için gençlik önseziden başka bir dayanağa ihtiyaç duymaz. Bundan ötürü insanlığın daha güzel ve daha mutlu olabilmesi için öncülük edebilecek güçtedir. Bir seyirci gibi geçmiş izlemek yerine gözlerini geleceğin ufkuna dikerler. Sahip oldukları uzağı görme yetisiyle tarihin aşırılığının korkunç bir hastalığa dönüştüğünü fark eden gençlik, iyileştirici içgüdüleri sayesinde şifanın nerden geleceğini de sezerek bilirler. Geçmişin bugünün mezar kazıcısı olmaması için tarihi, yaşam ve eylemin hizmetkârı haline getirirler.

Tarih hastalığından ancak üç türlü yararlı tarihten (anıtçı, koruyucu ve eleştirici) yaşamın egemenliği için faydalanmak suretiyle yeniden tarih yaratarak iyileşme sağlanabilir. Bu ereğe varmak için Nietzsche'ye göre Delphoi'nin ünlü "kendini tanı!" buyruğunu düstur edinmek gereklidir. Bu buyruğa uyarak toplum kendi gerçek gereksinimleri üzerine düşünerek ve görünüşteki gereksinimlerini yok ederek kaosa düzen vermeyi öğrenir. Böylece katışık bir yığın olmaktan kurtulur ve kendi kendisine sahip olur. Bu noktada Nietzsche insanlığa şöyle bir öğüt verir: Kendi gerçek gereksinimlerine dön ve onları düşün! Kendi içindeki düzensizliği düzene sok! Ancak bu şekilde başkalarına öykünmezsin ve onların söylediklerini yinelemezsin.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Makalenin yayın süreçlerinde Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi'nin "Etik Kurallara Uygunluk" başlığı altında belirtilen esaslara uygun olarak hareket edilmiştir. Çalışmanın araştırma kısmında etik kurul izni gerektirecek bir husus bulunmamaktadır.

Araştırmacıların Katkı Beyanı

Tek yazarlı ele alınan makale yazar tarafından üretilmiştir.

Çıkar Çatışması Beyanı

Makalede yazar tarafından beyan edilmiş herhangi bir olası çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Akarsu, B. (2013). Nietzsche'nin Tarih Karşısında Tutumu, *Felsefe Arkivi*, 19, 1-10.
- Berkowitz, P. (2003). *Bir Ahlak Karşısının Etiği* (Çev. Ertürk Demirel), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Cevizci, A. (2010). *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, 7. Baskı, İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Nietzsche, F. (2009). *Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Yararsızlığı Üzerine* (Çev. Nejat Bozkurt), İstanbul: Say Yayınları.
- ____ (2010a). *Ecce Homo* (Çev. İsmet Zeki Eyuboğlu), İstanbul: Say Yayınları.
- ____ (2010b). *İyinin ve Kötünün Ötesinde* (Çev. Ahmet İnam), İstanbul: Say Yayınları.
- ____ (2010c). *Güç İstenci* (Çev. Nilüfer Epçeli), İstanbul: Say Yayınları.
- Özlem, D. (2010). *Tarih Felsefesi*, İstanbul: Say Yayınları.
- Topakkaya, A. & Aşar, H. (2015). Etkin İstenç Bağlamında Nietzsche'nin Tarih Görüşü, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 23 (1), 57-70.
- Tevfik, B. (2001). *Nietzsche Hayatı ve Eserleri*, Ankara: ÜBL Yayınları.
- Uygur, N. (2017). *Güneşle*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Vattimo, G. (2005). *Nietzsche İle Diyalog* (Çev. Durdu Kundakçı), Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Young, J. (2015). *Nietzsche* (Çev. Bülent O. Doğan), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Zudeick, P. (2014). *Şipşak Nietzsche* (Çev. Regaip Minareci), İstanbul: Doğan Yayıncılık.
- Zupančič, A. (2005). *En Kısa Gölge* (Çev. Seyhan Bozkurt), İstanbul: Encore Yayınları.